

SANTUOKINIS AMŽIUS – SANTUOKOS SUDARYMO SĄLYGA

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 87
Elektroninis paštas ckk@ltu.lt

Pateikta 2004 m. vasario 20 d.

Parengta spausdinti 2004 m. rugpjūčio 17 d.

Pagrindinės sąvokos: santuoka, santuokinis amžius, santuokos sudarymo sąlygos.

S a n t r a u k a

Santuokos sudarymo sąlygas, kurių svarbiausia ir nekintanti yra santuokinis amžius, nustato valstybė, pripažįstanti tik jos pačios registruotą santuoką ir jos pačios pripažintą santuokos registraciją.

Santuokinis amžius, kaip visuotinai žinomas juridinis faktas, Lietuvoje skirtingais visuomenės ir valstybės raidos tarpsniais buvo nustatomas tiek kitų valstybių teisės aktais, galiojusiais Lietuvoje, tiek pačios valstybės priimtais teisės aktais ir atskiromis teisės normomis. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK), įsigaliojusiam nuo 2001 m. liepos 1 d., nustatytas santuokinis amžius interpretuotinas dvejopai: teigiamai – vertinant nustatytą santuokinį amžių, sutampantį su asmens pilnametyste, ir neigiamai – vertinant leidimą tuoktis bet kokio amžiaus vaikams. CK normos, leidžiančios bet kokio amžiaus vaikams sudaryti santuoką, pažeidžia konstitucinę nuostatą, garantuojančią teisę į vaikystę ir jos apsaugą, Vaiko teisių konvencijos, kitų tarptautinės teisės aktų ir paties CK normas, sukonkretinančias vaikų teises.

Siekiant suformuluoti teisingas išvadas ir pateikti pagrįstus siūlymus patobulinti CK normas, nustatančias santuokinį amžių, straipsnyje nagrinėjami ne tik Lietuvoje galiojantieji, bet ir galiojusieji teisės aktai, tarptautinės teisės normos, taip pat užsienio valstybių teisės normos, nustatančios santuokinį amžių; diskutuojama su kitais autoriais visiems besituočiantiems aktualiais klausimais.

Straipsnyje pateikiami konkretūs siūlymai dėl CK normų, nustatančių santuokinį amžių, pakeitimo: 1) palikti nuostatą, nustatančią santuokinį amžių, sutampantį su pilnametyste, 2) nepilnamečio emancipaciją prilyginti santuokiniam amžiui, 3) atsisakyti nuostatų, leidžiančių tuoktis vaikams, nes jos prieštarauja santuokos tikslams ir uždaviniams, pažeidžia vaikų teises, nustatytas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, Vaiko teisių konvencijoje ir kituose tarptautinės teisės aktuose.

Teisės aktai, reglamentavę ir reglamentuojantys santuokinių amžių Lietuvoje

Lietuvoje, 1918 m. paskelbus valstybės nepriklausomybę, santuokinių amžių nustatė Rusijos imperijos civilinių įstatymų sąvado X tomo I dalis (galiojusi pagrindinėje Lietuvos teritorijos dalyje) [1], Užnemunėje – 1836 m. Santuokos įstatymas [2], Klaipėdos krašte – Vokietijos imperijos civilinis kodeksas [3].

Rusijai okupavus Lietuvą, nuo 1940 m. gruodžio 1 d. Lietuvoje įsigaliojo RTFSR santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas [4], nuo 1968 m. spalio 1 d. – TSR sąjungos ir sąjunginių respublikų santuokos ir šeimos įstatymų pagrindai [5], o nuo 1970 m. sausio 1 d. – Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodeksas [6]. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos laikinojo pagrindinio įstatymo“ 1990 m. kovo 11 d. nustatė, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje galioję įstatymai, kiti teisės aktai arba jų dalys galioja tiek, kiek neprieštarauja Lietuvos Respublikos laikinajam Pagrindiniam įstatymui. Remiantis šiuo įstatymu Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodeksas, palikus visą sovietinės okupacijos metų santuokos ir šeimos santykių reguliavimo terminologiją bei valdymo institucijų pavadinimus, klaidingai buvo pavadintas Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksu [7]. CK [8], reguliuojantis santuokinių amžių, įsigaliojo nuo 2001 m. liepos 1d.

Santuokinis amžius, nustatytas teisės aktu, galiojusiu Lietuvoje

Rusijos imperijos civilinių įstatymų sąvado X tomo I dalis [1] (toliau – Civiliniai įstatymai) santuokos sudarymo sąlygas nustatė pagal sutuoktinių tikybę: stačiatikių, krikščionių nestačiatikių tarpusavio ir su stačiatikiais, sentikių, nekrikščionių savitarpio ir nekrikščionių su krikščionimis. Šių įstatymų nustatyta pilnametystė buvo 21 metai, t. y. kai atsirasdavo „Teisė visai savarankiškai rikiuoti turta ir laisvė įsipareigoti“ (221 str.), o minimalus santuokinis vyrų amžius – aštuoniolika, moterų – šešiolika metų. Tad pilnametystė ir santuokinis amžius pagal nagrinėjamus įstatymus nesutapo, todėl tikslinga aptarti normas, reguliuojančias nepilnametystę. Civiliniai įstatymai nepilnametystę skirstė į tris amžiaus grupes: 1) nuo gimimo iki keturiolikos metų, 2) nuo keturiolikos iki septyniolikos metų, 3) nuo septyniolikos iki dvidešimt vienerių metų (213 str.). Pirmųjų dviejų amžiaus tarpinių (nuo gimimo iki septyniolikos metų) vaikai buvo vadinami mažamečiais, o nuo septyniolikos iki dvidešimt vienerių metų – nepilnamečiais. Mažametis negalėjo pats savo turto valdyti, tvarkyti bei juo disponuoti (217 str.). Nepilnametis galėjo tvarkyti savo turta, tačiau skolintis, duoti rašytinius pasižadėjimus, sudaryti kokios nors rūšies aktus bei sandorius, tvarkyti esančius apyvartoje kapitalus arba gauti juos iš kredito įstaigų galėjo tik sutikus ir pasirašius jo rūpintojams (220 str.). Jeigu nepilnametis įsipareigodavo raštu arba padarydavo kokį nors aktą be rūpintojo sutikimo, tokie įsipareigojimai ir aktai neturėjo juridinės galios (222 str.). Kaip minėjome, pagal Civilinius įstatymus santuokinis amžius nesutapo su vyrų ir moterų pilnametyste, todėl iki 21 metų sudarę santuoką vyrai ir moterys buvo laikomi ribotai veiksniais ir buvo tėvų arba teismo skirtų asmenų globojami. Įstatymų leidėjas, nustatydamas santuokinių amžių, nesutampantį su civiline pilnametyste, pasirūpino, kad mažamečių ir nepilnamečių teisės ir interesai nebūtų pažeidžiami. Tačiau ir esant tokiai padėčiai J. Sideravičiaus teiginys, kad „psichiškai sveikų ir sulaukusių santuokinės pilnametystės asmenų santuokiniam veiksniumi įgyvendinti galėjo būti esminių kliūčių, susijusių su artimųjų arba globėjų asmeniniais interesais“, yra teisingas – autorius pagrįstai manė, jog teisiniu požiūriu yra idealu, kai santuokinis veiksniumas sutampa su civiliniu veiksniumu, „nes tik visiškai civilinis veiksniumas sutuoktiniams suteikia galimybę optimaliausiai tenkinti šeimos bei asmeninius poreikius“ [9, p. 48]. Visų krikščionių taisyklės ir apeigos. Civilinės vyriausybės leidimo nebuvo reikalaujama, bet laikytis toms taisykloms nustatytų reikalavimų buvo privalu. Santuokos sudarymo sąlygos buvo formuluojamos

draudimo forma. Stačiatikiams vyrams buvo draudžiama tuoktis nesulaukus aštuoniolikos, o moterims – šešiolikos metų, taip pat asmenims, sulaukusiems aštuoniasdešimties. Vyskupams buvo suteikta teisė leisti sudaryti santuoką, jeigu vyrui arba moteriai trūkdavo ne daugiau kaip šešių mėnesių iki įstatymo nustatyto santuokinio amžiaus. Sentikių santuokos, įrašius jas į metrikų knygas, įgaudavo teisėtos santuokos galią ir padarinius. Buvo draudžiamos ir neįrašomos į metrikų knygas tokios sentikių santuokos, kurios buvo draudžiamos Civilinių įstatymų 3 straipsnyje (draudžiama tuoktis vyrams, nesulaukusiems aštuoniolikos, moterims – šešiolikos metų) ir 4 straipsnyje (draudžiama tuoktis asmenims, sulaukusiems aštuoniasdešimties metų). Santuoka, įrašyta į metrikų knygas, galėjo būti panaikinta tik teismo ir tik Civilinių įstatymų 45 straipsnyje nustatytais atvejais: 1) jeigu bus įrodyta, kad sutuoktinis neištikimas (svetimauja) arba nepajėgus lytiškai gyventi santuokinio gyvenimo; 2) antrajam sutuoktiniui nežinia kur esant. Nesilaikymas nustatytų taisyklių įrašant santuoką į metrikų knygas užtraukdavo kaltiems asmenims įstatymų nustatytą atsakomybę, bet tai nenaikindavo pačios santuokos. Nekrikščionims buvo leidžiama tuoktis pagal jų teisės aktus arba papročius, tačiau ir jiems buvo draudžiama tuoktis nesulaukus Civilinių įstatymų 3 straipsnyje nustatyto santuokinio amžiaus: tiek mahometonams, tiek žydams, kurie buvo Lietuvos valstybės piliečiai. Šias nuostatas S.Vansevičius yra išdėstęs savo straipsnyje „Šeimos santykių teisinis reguliavimas pagal Lietuvoje galiojusius Rusijos imperijos civilinius įstatymus“ [10], tačiau jų nekomentavo ir nevertino.

Vokietijos imperijos civilinis kodeksas [3] draudė tuoktis vyrui, nesulaukusiam dvidešimt vienerių, o moteriai – šešiolikos metų. Moteriai galėjo būti leista nesilaikyti santuokinio amžiaus, tačiau nebuvo nustatytos aplinkybės, kurioms esant tai galėjo būti padaryta, ir minimalus amžius, kuriam suėjus moteriai galėjo būti leidžiama tuoktis. Taigi vyrui nustatytas santuokinis amžius sutapo su pilnametyste, nes šio kodekso 2 paragrafas nustatė, jog pilnamečiu tampama sulaukus dvidešimt vienerių metų, tačiau moters santuokinis amžius nesutapo su pilnametyste. Įstatymų leidėjas, nustatydamas moteriai santuokinį amžių, nesutampantį su pilnametyste, ir net leisdamas jo nesilaikyti, vis dėlto pasirūpino, kad šeimoje bent vienas iš sutuoktinių būtų pilnametis.

Teisėti vaikai (gimę asmenims esant santuokoje, jeigu žmona jį pradėjo iki santuokos arba būdama susituokusi ir vyras turėjo santuokinių santykių su žmona vaiko pradėjimo metu) [3, p. 318], nesulaukę dvidešimt vienerių metų amžiaus, turėjo gauti tėvo leidimą susituokti, o neteisėti vaikai (jeigu iš aplinkybių buvo matyti, kad žmona negalėjo pradėti vaiką su vyru, vaikas buvo laikomas neteisėtu. Pradėjimo metu buvo laikomas laikotarpis nuo šimtas aštuoniasdešimtosios iki trys šimtai antrosios dienos prieš vaiko gimimą, įskaitant šimtas aštuoniasdešimtąją ir trys šimtai antrąją dieną) [3, p. 318–319] – motinos leidimą. Jeigu tėvas būdavo miręs arba jeigu jis neturėjo tėviškosios valdžios teisių, tokį leidimą turėjo teisę duoti motina. Įteisintieji vaikai (tėvui su motina susituokus, pačių sutuoktinių galia neteisėtiems vaikams buvo suteikiamos teisėtų vaikų teisinė būklė) [3, p. 342] neturėjo gauti motinos leidimo net tada, jeigu tėvas būdavo miręs. Tėvo arba motinos mirčiai buvo prilyginami atvejai, kai jie būdavo netekę galimybės pareikšti savo sutikimą arba buvo nežinia kur esantys. Tėvų leidimas negalėjo būti duodamas per atstovą. Ši nuostata buvo taikoma net ir tada, jeigu tėvo arba motinos veiksnumas būdavo apribotas. Tėvams atsisakius duoti leidimą susituokti, vaikai turėdavo teisę dėl tokio leidimo kreiptis į globos teismą, kuris priimdavo nutarimą dėl leidimo, jeigu tėvai jo neduodavo dėl nesvarbios priežasties. Asmuo, kurio veiksnumas buvo apribotas, galėjo gauti leidimą susituokti iš savo teisėto atstovo. Jeigu teisėtas atstovas buvo globėjas, tai jam nedavus sutikimo susituokti globojamas turėjo teisę prašyti globos teismo priimti nutarimą dėl leidimo susituokti. Globos teismas galėjo duoti tokį leidimą, jeigu leidimas susituokti atitiko globojamojo interesus. Įvaikiams leidimą susituokti duodavo įtėviai. Jiems buvo taikomos teisėtiems vaikams skirtos nuostatos dėl tėvų sutikimo susituokti. Tikrųjų tėvų teisė duoti sutikimą susituokti nebuvo atnaujinama, jeigu pasibaigdavo teisiniai santykiai dėl įvaikinimo. Įstatymų leidėjas, nustatydamas, kad vaikai, nesulaukę dvidešimt vienerių metų, turėjo gauti tėvų arba globėjų sutikimą sudaryti

santuoką, pabrėžė, kad jų valia yra svarbi, nes ir sudarius vaikams santuoką tėvų valdžia ir globėjų teisės bei pareigos nebuvo panaikinamos (1773§ ir 1882§).

Santuokos įstatyme (1836 m.) [2] buvo nustatyta santuokos sąvoka: Romos katalikų asmenų santuoka yra sąjunga, kuri baigiasi vieno iš sutuoktinių mirtimi.

Santuoka galėjo būti sudaryta tik pagal bažnyčios taisykles ir apeigas. Įstatyme buvo aiškiai apibrėžti santuokos reikalavimai: 1) turėjo būti laikomasi pagrindinių sąlygų; 2) neturėjo būti kliūčių, kurioms esant santuoka būtų nutraukiama; 3) tuokiantis turėjo būti laikomasi apeigų. Nesilaikymas įstatymo reikalavimų vienais atvejais darė santuoką negaliojančia, kitais atvejais juos pažeidusiems asmenims buvo taikomos nuobaudos, o santuoka likdavo galiojanti. Santuokos negaliojimo atvejus nustatė kanonų teisė, o tokios bylos priklausė dvasininkų valdžiai.

Pagrindinės santuokos sudarymo sąlygos buvo: 1) įstatymo nustatytas amžius; 2) besituokiančių asmenų savitarpio sutikimas; 3) tėvų arba globėjų leidimas, o kariškiams – jų viršininkų leidimas; 4) fizinės galimybės gyventi santuokinį gyvenimą. Asmenims, neturintiems dvidešimt vienerių metų, sudaryti santuoką neturint tėvo leidimo. Jeigu jo nebūdavo arba jis buvo nežinia kur esantis – be motinos leidimo. Jeigu ir jos nebūdavo – be globėjo leidimo. Jeigu neturėdami dvidešimt vienerių metų asmenys neturėdavo nei tėvo, nei motinos, nei globėjo, būdavo draudžiama sudaryti santuoką be globos vadovybės leidimo. Globėjas arba globos vadovai galėjo neleisti susituokti nepilnamečiui jei: 1) asmuo, norintis susituokti su nepilnamečiu, gyveno palaidą gyvenimą, sirgo užkrečiama liga arba buvo bausimas baudžiamąja ar pataisos bausme; 2) norinčiųjų susituokti buvo didelis amžiaus arba auklėjimo būdo skirtumas. Jeigu vaikai, nesulaukę dvidešimt vienerių metų, susituokdavo, tai tėvai turėdavo teisę per pusę sumažinti jų paveldėjimą pagal įstatymą. Šia teise jie negalėdavo pasinaudoti, jeigu pareikšdavo savo sutikimą dėl santuokos ją sudarius. Santuokos įstatymas draudė susituokti vyrams anksčiau negu jie sulauks aštuoniolikos, o moterims – šešiolikos metų. Asmenims, pažeidusiems šį draudimą, taip pat tėvams ir globėjams, leidusiems padaryti tokį pažeidimą, būdavo skiriamos piniginės baudos. Šventikas, sutuokęs nepilnametį asmenį be tėvo, motinos, globėjo arba globos vadovybės leidimo, būdavo baudžiamas pinigine bauda ir bažnyčios vadovybės drausmine nuobauda. Santuoka būdavo laikoma negaliojančia, jeigu ją sudarant besituokiančiam nebuvo keturiolikos, o besituokiančiajai – dvylikos metų.

Taigi nagrinėjamajame teisės akte nustatytas santuokinis amžius (vyrų – aštuoniolika, moterų – šešiolika metų) nesutapo su pilnametyste (dvidešimt vieneri metai), todėl įstatymų leidėjas nustatė, kad vaikai, sudarydami santuoką, turėdavo gauti tėvo (motinos), globėjo (globos vadovybės) leidimą, nes susituokus vaikams tėvų valdžia (globa) nesibaigdavo. Be to, įstatymų leidėjas nustatė pinigines baudas asmenims, pažeidusiems šį draudimą, tėvams arba globėjams, leidusiems padaryti tokį pažeidimą, o šventikai, sutuokę santuokinio amžiaus nesulaukusius asmenis, būdavo baudžiami ne tik pinigine bauda, bet ir bažnyčios vadovybės drausmine nuobauda. Tad įstatymų leidėjas rūpinosi, kad santuoką sudarytų tik asmenys, sulaukę santuokinio amžiaus, o jeigu susituokdavo asmenys, nesulaukę santuokinio amžiaus, tai iki pilnametystės jie nebūdavo paliekami be tėvų valdžios arba globos.

Lietuvos teritorijoje, prasidėjus Rusijos okupacijai, nuo 1940 m. lapkričio 18 d., „laikinai, iki bus išleisti visasąjunginiai kodeksai“ [11, str. 39], galiojo *RTFSR santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas* (toliau – Kodeksas), kurio galiojimo laikotarpiu sutuoktinių teises ir prievoles sukurdavo tik santuoka, įregistruodavo civilinės būklės aktų įrašų įstaigose. Dokumentai, liudijantys santuokos sudarymo religinėmis apeigomis faktą, neturėjo jokios juridinės reikšmės. Santuokos, sudarytos religinėmis apeigomis iki civilinės būklės aktus registruojančių įstaigų sudarymo Lietuvoje, buvo prilyginamos Kodekso nustatyta tvarka įregistruotoms santuokoms. Asmenys, kurie iki 1944 m. liepos 8 d. faktiškai gyveno santuokinį gyvenimą, galėjo tuos santykius įforminti santuoką įregistruodami, nurodydami faktinio bendrojo gyvenimo laiką. Nuo to laiko jie įgydavo Kodekse sutuoktiniams nustatytas teises ir prievoles.

Kodekse [4, 5 str.] buvo nustatytas aštuoniolikos metų santuokinis amžius. Miestų ir rajonų tarybų prezidiumai išimtiniais atvejais pagal atskirus prašymus moterims galėdavo sumažinti santuokinį amžių, bet ne daugiau kaip vieneriais metais. Santuoka buvo laikoma negaliojančia, jeigu ją registruojant nebuvo suėjęs santuokinis amžius arba jis nebuvo sumažintas. RTFSR santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas Lietuvoje galiojo iki 1968 m. spalio 1 d., kai įsigaliojo TSR sąjungos ir sąjunginių respublikų santuokos ir šeimos įstatymų pagrindai [5], pagal kuriuos santuoka privalėjo būti sudaryta valstybiniuose civilinės metrikacijos skyriuose ir tik iš tokios santuokos kildavo sutuoktinių teisės ir pareigos. Pagrinduose buvo nustatytas 18 metų santuokinis amžius. Juose taip pat buvo numatyta teisė sąjunginei respublikai savo įstatymais sumažinti santuokinį amžių, bet ne daugiau kaip dvejais metais [5, 10 str. 2 d.]. Santuoka, sudaryta susituokiantiems nesuėjęs santuokiniam amžiui, galėjo būti pripažinta negaliojančia teismine tvarka [5, 15 str.1 d.].

Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodeksas [6], įsigaliojęs nuo 1970 m. sausio 1 d., nustatė, kad santuoka registruojama civilinės metrikacijos skyriuose. Santuokai sudaryti buvo būtina, kad abiem besituokiantiesiems būtų suėjęs santuokinis amžius – aštuoniolika metų (16 str.). Išimtiniais atvejais rajono, miesto, miesto rajono (kur yra civilinės metrikacijos skyrius) Liaudies deputatų tarybos vykdomojo komiteto sprendimu galėjo būti leidžiama tuoktis asmenims, kuriems yra suėję septyniolika metų (Lietuvos TSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo 1980 m. lapkričio 24 d. įsako redakcija). Tokia išimtinė tvarka buvo pakeista Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos Prezidiumo 1989 m. birželio 21 d. įsaku Nr. XI–3023. Jame nustatyta, kad išimtiniais atvejais rajono, miesto, miesto rajono (kur yra civilinės metrikacijos skyrius) Liaudies deputatų tarybos vykdomojo komiteto sprendimu gali būti leista tuoktis asmenims, nesulaukusiems santuokinio amžiaus. Tad šiuo įsaku panaikinta anksčiau galiojusi nuostata, kad santuokinis amžius galėjo būti sumažintas tik vieneriais metais ir nebuvo nustatyta sumažintas santuokinis amžius, t. y. šiuo įsaku buvo sudaryta neribota galimybė pažeidinėti vaikų teises. Santuoka, sudaryta asmens, kuriam nebuvo suėjęs santuokinis amžius, galėjo būti pripažinta negaliojančia teismine tvarka (42–43 str.). Reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia šiuo pagrindu turėjo teisę sutuoktinio, kuriam nesuėjęs santuokinis amžius, tėvai arba rūpintojas (globėjas), taip pat globos ir rūpybos institucijos bei prokuroras. Visais atvejais į bylą turėdavo būti įtraukiama globos ir rūpybos institucija. Jeigu iki bylos išnagrinėjimo nepilnamečiui sutuoktiniui sueidavo santuokinis amžius, santuoka galėdavo būti pripažinta negaliojančia tik jo reikalavimu. Santuoka, sudaryta asmens, kuriam nebuvo suėjęs santuokinis amžius, negalėdavo būti pripažįstama negaliojančia, jeigu toks pripažinimas prieštaraudavo jo interesams (44 str.).

P. V. Rasimavičius [12], rašydamas apie vieną iš santuokos sudarymo sąlygų – santuokinį amžių, nagrinėja Pagrindų, Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodekso, kitų sąjunginių respublikų santuokos ir šeimos kodeksų normas, nustatančias aštuoniolikos metų santuokinį amžių, išskyrus Ukrainos ir Uzbekijos valstybes, nustatančias moterims – septyniolikos, o vyrams – aštuoniolikos metų santuokinį amžių. Rašydamas apie Pagrindų leistą santuokinio amžiaus sumažinimą „ne daugiau kaip dvejais metais“ pažymi, kad Lietuva, Baltarusija, Azerbaidžianas, Gruzija, Ukraina, Tadžikija, Turkmėnija nustatė, jog tiek vyrams, tiek moterims santuokinis amžius gali būti sumažintas tik vieneriais metais; Armėnijos, Moldavijos, Latvijos, Kazachijos, Kirgizijos ir Estijos valstybėse – santuokinį amžių galima sumažinti vieneriais metais tik moterims; Rusijos – tiek vyrų, tiek moterų santuokinis amžius galėjo būti sumažintas dvejais metais. Tik Uzbekijos valstybė nenustatė santuokinio amžiaus sumažinimo [12, p. 67]. Pateiktų nuostatų autorius nevertina.

Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodekse nustatytas santuokinis amžius sutapo su asmenų pilnametyste, nes pilnametis asmuo visiškai supranta savo veiksmus ir poelgius. Pavyzdžiui, moteris gali be žalos savo ir savo vaiko sveikatai išnešioti ir pagimdyti visavertį vaiką, turėti vidurinį išsilavinimą, įsigyti specialybę ir pan., t. y. pilnametis žmogus psichiškai, fiziškai ir socialiai yra subrendęs. Nagrinėjamame teisės akte esančios išlygos dėl santuoki-

nio amžiaus vertintinos neigiamai, nes susituokęs nepilnametis nebuvo apsaugotas nuo jo teisių pažeidimo. Jas galėdavo pažeisti tiek pilnametis sutuoktinis, tiek tretieji asmenys.

CK, įsigaliojęs 2001 m. liepos 1 d. [13], nustatė, kad fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas (civilinis veiksnumas) atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų (2.5 str. 1 d.). Tad šiuo kodeksu nustatyta, kad pilnametystė tiek moteriai, tiek vyrui yra nustatyta vienoda – aštuoniolika metų. Šiai nuostatai Kodeksas numatė išlygą – pilnametystei prilyginamą amžių – nepilnamečių sutuoktinių amžių. Jame nustatyta, kad tuomet, kai įstatymai leidžia fiziniam asmeniui tuoktis anksčiau nei sueis aštuoniolika metų, asmuo, kuriam nėra suejęs šis amžius, įgyja visišką civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento. Jeigu vėliau ši santuoka nutraukiama arba pripažįstama dėl priežasčių, nesusijusių su santuokiniu amžiumi, nepilnametis įgyto visiško veiksnumo nenustoja (2.5 str. 2 d.). Šioje 2.5 straipsnio 2 dalyje nėra tiksliai nurodyta, kokie įstatymai leidžia (arba galėtų leisti) fiziniam asmeniui sudaryti santuoką anksčiau nei sueis aštuoniolika metų, tačiau tai nustato CK 3.14 straipsnis. Jame nustatyta, kad tuoktis leidžiama asmenims, kurie santuokos sudarymo dieną yra aštuoniolikos metų. Tai turėtų būti suprasta, kad įstatymų leidėjo nustatytas santuokinis amžius yra aštuoniolika metų. Tačiau tokį supratimą paneigia 3.14 straipsnio 2 dalis, kuria remiantis santuokinis amžius gali būti sumažintas trejais metais, t. y. norinčio tuoktis asmens prašymu teismas gali leisti susituokti nepilnamečiui, turinčiam penkiolika metų. Tačiau ir penkiolika metų nėra riba sudaryti santuoką, nes pagal to paties straipsnio 3 dalį teismas gali leisti susituokti asmeniui (tiksliau būtų nėščiam vaikui), nesulaukusiam penkiolikos metų. Tad įstatymų leidėjas 3.14 straipsnyje nėra tiksliai nustatęs minimalaus santuokinio amžiaus, o pagal jame esančias nuostatas galima daryti išvadą, kad leidžiama sudaryti santuoką visiems vaikams, nesulaukusiems pilnametystės. Tokia nuostata prieštarauja ne tik santuokinio amžiaus nustatymo tikslams ir uždaviniams – santuokinis amžius turi atitikti asmens fizinę ir psichinę brandą, garantuoti palikuonių sveikatą, taip pat neprieštarauti vaikų teisių apsaugos nuostatoms, esančioms Lietuvos Respublikos Konstitucijoje [14] – 38 straipsnio 6 daliai, nustatančiai, kad tėvų teisė ir pareiga vaikus išlaikyti iki pilnametystės; 38 straipsnio 2 daliai – kad valstybė saugo ir globoja vaikystę; 39 straipsnio 3 daliai – kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas; Vaikų teisių konvencijos [15] 1 straipsniui, įtvirtinančiam, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis aštuoniolikos metų, jei jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Nepilnamečiai vaikai teismo tvarka gali būti pripažinti visiškai veiksniais (emancipuotais), t. y. jiems leista savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises arba vykdyti pareigas tik sulaukus šešiolikos metų. Dėl nepilnamečio pripažinimo veiksniu į teismą su pareiškimu turi teisę kreiptis jo tėvai, globos (rūpybos) institucijos, jo rūpintojas arba pats nepilnametis. Jeigu į teismą kreipiasi ne pats nepilnametis, tai visais atvejais reikalingas jo sutikimas. Tad įstatymo leidėjo valia leisti sumažinti santuokinį amžių vaikui, nesulaukusiam penkiolikos metų, vertintina ne tik kaip minėtų Konstitucijos, Vaiko teisių konvencijos straipsnių, bet ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo [16] II skyriaus „Pagrindinės vaiko teisės ir laisvės“ nuostatų pažeidimas. Šiomis nuostatomis įstatymo leidėjas ne tik pažeidžia minėtus teisės aktus, bet ir vaikų konstitucinę teisę į vaikystę – pagrindinį žmogaus raidos laikotarpį. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad daugelis tarptautinio pobūdžio teisės aktų pabrėžia santuokinio amžiaus – kaip santuokos sudarymo sąlygos svarbą, t. y.: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos [17] 12 straipsnis nustato, kad „vyras ir moteris, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir sukurti šeimą pagal šią teisę reguliuojančius valstybės vidaus įstatymus“; Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos [18] 16 straipsnyje skelbiama, kad „vyras ir moteris, pasiekę brandos amžių, turi teisę be jokių apribojimų dėl rasės, tautybės ar religijos sudaryti santuoką ir sukurti šeimą“; Konvencijos „Dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“ [19] 16 straipsnio 2 dalis įtvirtina, kad „vaiko sužadėtuovės ir santuoka neturi juridinės galios, ir imamasi visų reikiamų priemonių, įskaitant teisinius, siekiant nustatyti minimalų santuokinį amžių...“, Konvencijos „Dėl leidimo tuoktis, minimalaus santuokinio amžiaus ir santuokų registracijos“

[20] 2 straipsnis numato, kad „Valstybės Konvencijos narės turi įstatymiškai nustatyti minimalų santuokinį amžių“. Taigi manytume, kad nesant minimalaus santuokinio amžiaus reglamentacijos CK tokių santuokų daugės, nors, kitaip nei pagal galiojusį Santuokos ir šeimos kodeksą, santuokinio amžiaus sumažinimo klausimas sprendžiamas ne administracine [7, str.16], o teismine tvarka (pvz., Vilniaus miesto civilinės metrikacijos skyriuje 2000 m. įregistruota – 24, 2001 –18; 2002 – 13; 2003 –15 santuokų, kuriose vienas arba abu asmenys yra nepilnamečiai).

Šeimos teisės teoretikai santuokinio amžiaus nustatymą teisės aktais sieja ne tik su socialine, psichine, bet ir su fizine branda, kuri pasiekama sulaukus pilnametystės, mini socialinės higienos bei teisinės tvarkos motyvus, būtinumą pasiekti brandžią valią ir supratimą, atlikti visus būtinus teisinius veiksmus. Nepilnamečio asmens fizinė, moralinė, dvasinė branda panaikina tėvų teises į nepilnametį ir kartu suteikia jam teisę gyventi veiksnaus asmens gyvenimą. Moters fiziologinė branda motinystei taip pat yra svarbus veiksnys, lemiantis jos ir jos vaikų sveikatą. Ankstyva motinystė – reali grėsmė jos ir jos vaiko sveikatai. Paminėtina, kad jau Lietuvos Statutuose [21, p.41–42] santuokinis amžius buvo viena esminių santuokos sudarymo sąlygų. Nustatant santuokinį amžių moteriai buvo atsižvelgiama į galimybę atlikti motinystės funkciją, t.y. čia buvo svarbu gebėjimas pratęsti giminę (fizinė ir lytinė branda). Toks amžius laikomas ir moters pilnametystės amžiumi. Vyro santuokinį amžių lėmė du kriterijai: fizinė, lytinė ir protinė branda. Taigi pabrėžiama, jog valstybė, nustatydamą santuokinį amžių, sutampantį su pilnametyste, rūpinasi, kad sukurta šeima būtų fiziškai ir psichiškai brandi. Santuokinis amžius dažnai tyrinėjamas siejant jį ir su šeimos planavimu. Tyrimų duomenys rodo, kad santuokinio amžiaus padidinimas neturi žymaus poveikio gimstamumo koeficientui, o kuriantys šeimą asmenys turi geresnį išsilavinimą, gali geriau atlikti šeimos pareigas, moteris yra brandesnė pasirinkdama partnerį ir rūpindamasi šeimos gerove.

Baudžiamosios teisės teoretikai [22, p. 223–226], analizuodami tam tikrų nusikaltimų sudėtis (pvz., išžaginimas (str. 149), seksualinis prievartavimas [23, str. 150] ir pan.), nurodo, jog lytinis santykiavimas su mažamete, neturinčia keturiolikos metų, nors ir jai sutinkant, laikomas išžaginimu pasinaudojant bejėgiška būkle. Taigi asmenys, sulaukę aštuoniolikos metų, laikomi lytiškai subrendę, o nesulaukę keturiolikos metų – lytiškai nesubrendę. Lytinė branda suprantama kaip žmogaus organizmo išsivystymas, kai jis be žalos sau gali atlikti seksualines funkcijas: lytiškai santykiuoti, pastoti, gimdyti, auginti kūdikį [22, p. 223–226]. Asmenų nuo keturiolikos-aštuoniolikos metų lytinė branda nustatoma remiantis teismo medicinos ekspertų išvada. Atsižvelgus į tai galima padaryti išvadą, kad pilnametis asmuo, norėdamas susituokti su jaunesniu kaip keturiolikos metų amžiaus asmeniu, turėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Praktikoje tokių atvejų yra ne vienas. Pavyzdžiui, Vilkiškio raj. Pilviškių k. nepilnametė V. Z. ir pilnametis asmuo ilgą laiką savanoriškai bendravo ir palaikė intymius santykius. V. Z. tapo nėščia. Jos partneris buvo nuteistas už mažametės išžaginimą. Todėl minimalios santuokinio amžiaus ribos nenustatymas ir leidimas sudaryti santuoką nepilnamečiams, t. y. vaikams, gali sukelti sunkias pasekmes ne tik jiems patiems, bet ir jų vaikams.

Saugant vaikų teises ir teisėtus interesus, CK nuostatos dėl santuokinio amžiaus iš esmės keistinos. Valstybė turėtų aiškiai nustatyti, kad santuokinis amžius yra aštuoniolika metų, t. y. kai asmuo sulaukia tiek fizinės, tiek psichinės brandos, sugeba išsaugoti savo orumą ir individualybę. Vienintelis atvejis, vertintinas kaip išimtis, kai galėtų būti leista susituokti nesulaukus pilnametystės, – nepilnamečio emancipacija, t. y. kai jis, sulaukęs šešiolikos metų, teismo pripažįstamas veiksniu. Visos kitos išimtys turėtų būti aiškinamos kaip vaiko teisių pažeidimas, t. y. nepagrįstas atėmimas teisės būti tėvų išlaikomiems iki pilnametystės (Konstitucijos 38 str. 6 d.), teisės būti tėvų prižiūrimiems, rūpinimasis jų sveikata, turėti sąlygas visapusiškai vystytis, būti rengiamiems savarankiškam gyvenimui visuomenėje (CK 3.155 str.), taip pat netekti atstovų pagal įstatymus (CK 3.157 str., 3.272 str.), teisės į laikinąją globą (rūpybą) (CK 3.253 str.), nuolatinę globą (rūpybą) (3.256 str.), globą (rūpybą)

šeimoje (CK 3.259 str.) Tokiu vaiko teisių pažeidimu laikytina ir CK 2.5 straipsnio 2 dalis, nustatanti, kad asmuo, kuriam nėra suėjęs santuokinis amžius (aštuoniolika metų) ir kuriam įstatymai leidžia susituokti net nesulaukus penkiolikos metų, įgyja visišką civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento. Šiuo atveju nepilnametis paliekamas visiškoje trečiųjų asmenų ir kito sutuoktinio – pilnamečio valdžioje, jis seksualiai priklausomas, nors turėtų būti nustatyta jo globa (rūpyba), skiriama nepilnamečiui sutuoktiniui arba abiems nepilnamečiams sutuoktiniams. Jeigu valstybė nustato santuokinį amžių, tai jis turi sutapti su asmens pilnametyste, o nepilnamečio emancipacija būti siejama ne tik su civiliniu veiksnumu, bet ir su teise sudaryti santuoką. Palyginus mūsų CK normas, reguliuojančias nepilnamečių emancipaciją, su Prancūzijos civilinio kodekso [24] analogiškais normomis galima tvirtinti, kad mūsų CK emancipaciją laiko tik nepilnamečių pripažinimą veiksniais, atskirai sureguliuodamas nepilnamečių visiško civilinio veiksnumo įgijimą ir nelaikydamas jo emancipacija. Nepilnamečių visiško civilinio veiksnumo įgijimas sudarius santuoką CK turėtų būti aiškiai apibrėžiamas kaip vienas iš nepilnamečių emancipacijos būdų.

CK 3.14 straipsnio komentare [25] yra ne tik teisingų teiginių, bet ir nepagrįstų netikslių išvadų vertinant vieną arba kitą straipsnio dalies nuostatą. Komentuojant CK 3.14 straipsnio 1 dalį teigiama, kad santuokinis amžius yra santuokinio, o ne civilinio veiksnumo išraiška, kad santuokinis amžius yra specialusis veiksnumas, t. y. valstybės nustatytas asmens veiksnumas sudaryti santuoką, ir kad emancipuotas nepilnametis neįgyja santuokinio veiksnumo, o norėdamas susituokti turi kreiptis į teismą 3.14 straipsnio 2 dalies nustatyta tvarka dėl santuokinio amžiaus sumažinimo. Šis komentaro teiginys būtų teisingas tik tuo atveju, jeigu šeimos teisė būtų savarankiška teisės šaka, o ne tapusi tik civilinės teisės reguliuojamais santykiais. Jeigu CK nustatytas santuokinis amžius sutapatintas su fizinių asmenų civiliniu veiksnumu (galėjimu savo veiksmais įgyti civilines teises ir sukurti civilines pareigas), tai nepilnamečių pripažinimas veiksniais (emancipacija) – leidimas savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ir vykdyti pareigas – analogiškai turėtų automatiškai suponuoti teisę sudaryti santuoką be teismo leidimo, nes pilnametis asmuo, būdamas veiksnus, turi teisę sudaryti santuoką, o emancipuotam nepilnamečiui teisė sudaryti santuoką neatimama.

Komentare nepagrįstai teigiama, kad „įregistruojant labai seno (kokio amžiaus, nenurodoma) asmens santuoką reikia ypač kruopščiai įsitikinti, ar jis supranta savo veiksmų prasmę ir sugeba juos valdyti“. Tačiau „ypač kruopščiai“ turėtų būti įvertintos visos aplinkybės registruojant kiekvieną, o ypač vaikų santuokas, kai atimamos visos jų teisės, o ne tik „labai seno“ asmens, nes įstatymo leidėjas nedaro jokių išlygų dėl santuokos sudarymo sąlygų registruojant tiek vaikų santuokas, tiek vyresnio arba net „labai seno“ asmens.

Netiksliai komentuojama ir CK 3.14 straipsnio 3 dalis nurodant, kad teismas nėštumo atveju gali leisti tuoktis ir asmeniui, nesulaukusiam penkiolikos metų, kaip dėstoma 3 dalyje, taip pat ir kai yra gimęs kūdikis, nors tokio atvejo įstatymų leidėjas nenumato. Šis atvejis komentaro autoriaus negali būti vertinamas kaip nors kitaip, o tik kaip siūlymas papildyti komentuojamo CK 3.14 straipsnio 3 dalies tekstu, pavyzdžiui, „ar gimus kūdikiui“, ar pan.

Taip pat netiksliai ir klaidinančiu komentaru laikytinas ir tekstas, kuriame teigiama, kad minėtais pagrindais „galima sumažinti tiek moters, tiek vyro santuokinį amžių“, nes nėščia gali būti tik moteris ir tik jai pagal CK 3.14 straipsnio 3 dalį gali būti sumažintas santuokinis amžius. Komentare teisingai teigiama, kad minimalus amžius, nuo kurio teismas gali leisti sumažinti santuokinį amžių, nėra numatytas, tačiau tekstas apie netoleruotiną leidimą sudaryti santuoką „jaunesniam kaip 14 metų amžiaus asmeniui“ taip pat vertintinas kaip pasiūlymas užpildyti įstatymo leidėjo paliktą spragą ir nustatymą normos, iš esmės prieštaraujantis ne tik vaikų interesams, bet ir jau aptartoms jų teisėms. Todėl vertinant pateiktą CK 3.14 straipsnio komentarą vertėtų atkreipti jį skaitančiojo ir pažodžiui taikančiojo dėmesį, kad kiekvieną jo teiginį reikėtų labai kruopščiai palyginti su nagrinėjama CK norma, nes daugelis komentaro teiginių yra autoriaus (-ių) asmeninė nuomonė, kuri galėtų būti svarstoma siekiant patobulinti vieną arba kitą komentuojamą CK normą.

Nagrinėjant galiojančiame CK nustatytą santuokinį amžių tikslinga susipažinti su Europos užsienio valstybių teisės aktų nuostatomis, reglamentuojančiomis santuokinį amžių ir išreiškiančiomis ne tik valstybės rūpestį apsaugoti nepilnamečių teises į vaikystę, bet ir atsakingą požiūrį į šeimą bei būsimų kartų sveikatą.

Italijos CK [26] nustato, kad „nepilnamečiai negali sudaryti santuokos“ (84 str.). Tačiau kartu numato, kad minimalus santuokinis amžius – šešiolika metų, t. y. „esant svarbioms priežastims teismas, įvertinęs psichinę ir fizinę nepilnamečio brandą, išklauses jo tėvų ar globėjų, gali leisti susituokti asmeniui, kuriam daugiau nei šešiolikos metų“. Jei vienas iš sutuoktinių yra nepilnametis, jam paskiriamas kuratorius – pilnametis sutuoktinis. Jei abu sutuoktiniai nepilnamečiai, tai globos teisėjas gali paskirti išimtinį kuratorių, t.y. vieną iš tėvų.

Latvijos Respublikos civilinis įstatymas [27, 32–33 str.] nustato, kad draudžiama sudaryti santuoką asmenims, nesulaukusiems aštuoniolikos metų amžiaus. Tačiau esant tėvų arba rūpintojų sutikimui santuoką gali būti leista sudaryti asmeniui, sulaukusiam šešiolikos metų tik su pilnamečiu. Jei tokio sutikimo tėvai (rūpintojai) neduoda dėl nesvarbios priežasties, leidimą gali duoti teismas pagal tėvų (rūpintojų) gyvenamąją vietą.

Prancūzijos CK [24, 144 str.] nustato santuokinį amžių – vyro aštuoniolika, moters penkiolika metų. Nepilnamečiai negali sudaryti santuokos be tėvų sutikimo, o jei tėvai yra mirę arba negalintys išreikšti savo valios (neveiksnūs), – be senelių sutikimo (148–150 str.). Santuoka, sudaryta be pastarųjų arba šeimos tarybos sutikimo, gali būti pripažinta negaliojančia (182 str.), o civilinės būklės aktus registruojantis pareigūnas, įregistravęs asmenų, kuriems nesukakęs aštuoniolikos metų amžius, santuoką be tėvų arba senelių, ar šeimos tarybos sutikimo, gali būti nubaustas ne didesne kaip 30 frankų bauda (156, 192 str.).

Išvados

1. Santuokinį amžių Lietuvoje reglamentavo: nuo 1918 m. pagrindinėje Lietuvos dalyje – Rusijos imperijos Civilinių įstatymų sąvado X tomo I dalis, Užnemunėje – 1836 m. santuokos įstatymas, Klaipėdos krašte – Vokietijos imperijos civilinis kodeksas; nuo 1940 m. gruodžio 1 d. – RTFSR santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas, nuo 1968 m. spalio 1 d. – TSR sąjungos ir sąjunginių respublikų santuokos ir šeimos įstatymų pagrindai, nuo 1970 m. sausio 1 d. – Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodeksas; nuo 1990 m. kovo 11 d. galiojo Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodeksas, pavadintas Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksu; nuo 2001 m. liepos 1 d. – CK.

2. Pagal Rusijos imperijos civilinių įstatymų sąvado X tomo I dalies nuostatas santuokinis amžius nesutapo su vyrų ir moterų pilnametyste (minimalus santuokinis amžius: vyrų – aštuoniolika metų, moterų – šešiolika metų), todėl iki dvidešimt vienerių metų susituokę vyrai ir moterys buvo laikomi ribotai veiksniais ir buvo tėvų arba teismo paskirtų asmenų globojami.

3. Vokietijos imperijos civilinis kodeksas draudė susituokti vyrui, nesulaukusiam dvidešimt vienerių metų (pilnamečiu tampama sulaukus dvidešimt vienerių metų), o moteriai – šešiolikos metų amžiaus. Moteriai galėjo būti leista nesilaikyti santuokinio amžiaus, tačiau nebuvo nustatytos aplinkybės, kurioms esant tai galėjo būti padaryta, ir minimalus amžius, kuriam suėjus moteriai galėjo būti leidžiama ištekti. Įstatymų leidėjas, nustatydamas moteriai santuokinį amžių, nesutampantį su pilnametyste, ir leisdamas jo nesilaikyti, pasirūpino, kad šeimoje bent vienas iš sutuoktinių būtų pilnametis.

4. Vokiečių imperijos civilinis kodeksas nustatė santuokinį amžių (vyro – aštuoniolika metų, moters – šešiolika metų), nesutampantis su pilnametyste (dvidešimt vieneri metai). Vaikai, kurdami šeimą nesulaukę dvidešimt vienerių metų, turėjo gauti tėvo (motinos), globėjo (globos vadovybės) leidimą, nes jiems susituokus tėvų valdžia (globa) nesibaigdavo. Jeigu jie tokio sutikimo neturėdavo, tėvai turėdavo teisę per pusę sumažinti jų paveldėjimą pagal įstatymą. Tėvai arba globėjai, leidę susituokti vaikams, nesulaukusiems santuokinio

amžiaus, o šventikai, sutuokę tokius asmenis, buvo baudžiami pinigine bauda ir bažnyčios vadovybės drausmine nuobauda.

5. RTFSR santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas nustatė aštuoniolikos metų santuokinį amžių, kuris sutapo su pilnametyste. Miestų ir rajonų tarybų prezidiumai išimtiniais atvejais galėjo sumažinti moteriai santuokinį amžių vieneriais metais. Santuoka buvo laikoma negaliojančia, jeigu ją registruojant nebuvo suėjęs santuokinis amžius arba jis nebuvo sumažintas. Tad įstatymų leidėjas pasirūpino, kad bent vienas sutuoktinis būtų pilnametis ir be jokių išimčių numatė santuokos negaliojimo grėsmę, jeigu ji būdavo sudaryta nesulaukusių santuokinio amžiaus (jo nesumažinus) vaikų.

6. TSR sąjungos ir sąjunginių respublikų santuokos ir šeimos pagrindai Lietuvoje įsigaliojo nuo 1968 m. spalio 1 d. Jie nustatė aštuoniolikos metų santuokinį amžių, kuris sutapo su pilnametyste. Pagrindai leido sąjunginei respublikai savo įstatymais sumažinti santuokinį amžių, bet ne daugiau kaip dvejais metais.

7. Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodeksas, įsigaliojęs nuo 1970 m. sausio 1 d., abiem besituokiantiesiems nustatė aštuoniolikos metų santuokinį amžių, kuris sutapo su pilnametyste. Išimtiniais atvejais Liaudies deputatų tarybos vykdomojo komiteto sprendimu buvo leidžiama tuoktis asmenims, sulaukusiems septyniolikos metų. 1989 m. birželio 21 d. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas pakeitė šią tvarką ir išimtiniais atvejais leido tuoktis asmenims, nesulaukusiems santuokinio amžiaus. Taigi buvo sudaryta galimybė pažeidinėti vaikų teises.

8. CK, įsigaliojęs 2001 m. liepos 1d., nustatė aštuoniolikos metų asmens pilnametystę, kuriai prilyginamas susituokusių nepilnamečių amžius. Šis kodeksas leidžia sudaryti santuoką asmenims: 1) nesulaukusiems aštuoniolikos metų amžiaus; 2) trejais metais sumažinti santuokinį amžių, t. y. leisti susituokti asmenims, sulaukusiems penkiolikos metų (teismo leidimu); 3) nenustačius amžiaus leisti susituokti nėščiam vaikui. Toks nekonkretus santuokinio amžiaus nustatymas antru ir trečiu atvejais prieštarauja santuokinio amžiaus nustatymo tikslams ir uždaviniams, vaikų teisių apsaugos nuostatoms, esančioms Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Vaiko teisių konvencijoje, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje bei kituose tarptautinės teisės aktuose. Siūloma keisti CK nuostatas dėl santuokinio amžiaus: 1) palikti tik nuostatą, pagal kurią santuokinis amžius sutampa su pilnametyste, t. y. visišku civiliniu veiksniumu; 2) prilyginti santuokiniam amžiui vaikų emancipaciją, t. y. kai jie, sulaukę šešiolikos metų, teismo pripažįstami veiksniais; 3) atsisakyti nuostatų, leidžiančių bet kokio amžiaus vaikams sudaryti santuoką.

9. Vertinant CK 3.14 straipsnio komentarą atkreiptinas dėmesys, kad kiekvienas komentaro teiginys kruopščiai tikrintinas su CK norma, nes daugelis komentatoriaus teiginių yra jo asmeninė nuomonė, kuri gali būti svarstyta tobulinant komentuojamą CK normą.

10. Europos užsienio valstybių (Italijos, Prancūzijos, Latvijos ir kt.) teisės aktai, nustatantys santuokinį amžių, saugo vaikų teises: vienas iš sutuoktinių turi būti pilnametis, nepilnamečiams sutuoktiniams skiriamas išimtinis kuratorius, nepilnamečių santuoka, sudaryta be tėvų arba senelių sutikimo, gali būti pripažinta negaliojančia ir panašiai.

LITERATŪRA

1. **Šalkauskis K.** Civiliniai įstatymai. X tomas. I dalis. – Kaunas: Literatūros knygynas, 1933.
2. **Ставский Б. И.** Гражданские законы губернии царства Польского. – Варшава, 1905.
3. **Vokiečių** imperijos civilinis kodeksas. – Kaunas, 1927. P. 6, 260–264.
4. **RTFSR santuokos**, šeimos ir globos įstatymų kodeksas. Vilnius, 1954. P. 8–9.
5. **TSR sąjungos** ir sąjunginių respublikų santuokos ir šeimos įstatymų pagrindai. – Vilnius: Mintis, 1969. P. 11.

6. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. – Vilnius: Mintis, 1981. P. 11.
7. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. Teisingumo ministerijos leidykla, 1990. P.4
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr.74.
9. Sideravičius J. Teisinis santuokos reguliavimas buržuazinėje Lietuvoje (3. Santuokos sudarymo santykinės materialinės sąlygos) // Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai. A serija. 1980. T.1(70).
10. Vansevičius S. Šeimos santykių teisinis reguliavimas pagal Lietuvoje galiojusius Rusijos imperijos civilinius įstatymus // Teisė: mokslo darbai. Vilniaus universiteto leidykla, 2000 (34).
11. LTSR Aukščiausios Tarybos žinios. 1941. Nr.1(3).
12. Rasimavičius P. V. Tarybinė šeimos teisė. – Vilnius: Mintis, 1981.
13. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74–2262.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius: Lietuvos Respublikos seimo leidykla, 1993. P. 25.
15. Vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995. Nr. 60–1501.
16. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 33– 807.
17. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995. Nr. 40–987.
18. 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.
19. Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims // Santuoka, šeima, vaikų bei moterų teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Saulužė, 1997.
20. Jungtinių Tautų konvencija „Dėl leidimo tuoktis, minimalaus santuokinio amžiaus ir santuokų registracijos“ // <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/63.htm>
21. Andriulis V. Lietuvos Statutų (1529, 1566, 1588) šeimos teisė. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
22. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. – Vilnius: Eugrimas, 2000.
23. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2003.
24. Code Civil. – Paris: Editons Dalloz, 1992.
25. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. 3 knyga. Šeimos teisė. – Vilnius: Justitia, 2002.
26. The Italian Civil Code and Complementary Legislation Table of Contents Foreword Introduction. New Revised and Updated Edition by Maris Beltramo. Oceana Publication, INC Dobbs Ferry, N.Y., 1993.
27. Нормативные акты Латвийской Республики. Гражданский закон. Семейное право. – Рига, 1994. Часть 1.

Marriageable Age – Condition of Marriage Contraction

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė

Law University of Lithuania

Keywords: marriage, marriageable age, conditions of marriage contraction.

SUMMARY

The most important and immutable condition for contracting marriage is marriageable age. It is defined by State which recognizes marriage registered only under the national laws. Marriageable age is a generally excepted juridical fact. In various Lithuanian society and State development periods it was defined by in force legal acts of other countries and the State's laws.

The marriageable age established by Civil Code of Lithuanian Republic, which came in force on the 1st of July, 2001, can be interpreted in two ways. First, positively – assessing marriageable age in connection with person's majority. Second, negatively – considering allowance for person to contract a marriage at any age. The norms of Civil Code allowing children under the age to contract a marriage, violate Constitutional rule, which guarantee the right for childhood and its protection. Furthermore, these norms break Convention for Child Rights, other international legal acts and the regulations of the same Civil Code, which specifies children's rights.

The paper analyzes legal acts valid till 2001 and present, which regulate the marriageable age as well as the legal norms of foreign countries. Moreover, it provides discussions with other authors expressing their opinion on analyzed problem.

Analyzing the main problems discussed in this article author comes to several conclusions and introduces suggestions how to improve the norms of Civil Code. The paper provides specific suggestions for changes of the Civil Code norms. First, to leave regulation determining marriageable age which conforms to majority? Second, to give emancipation of under-age the same status as the marriageable age. Third, to repeal regulations allowing children to contract a marriage and violate children rights defined in the Constitution of the Republic of Lithuania, the Law on fundamentals of the protection of child rights in the Republic of Lithuania, Convention for Child rights and other international legal acts.

